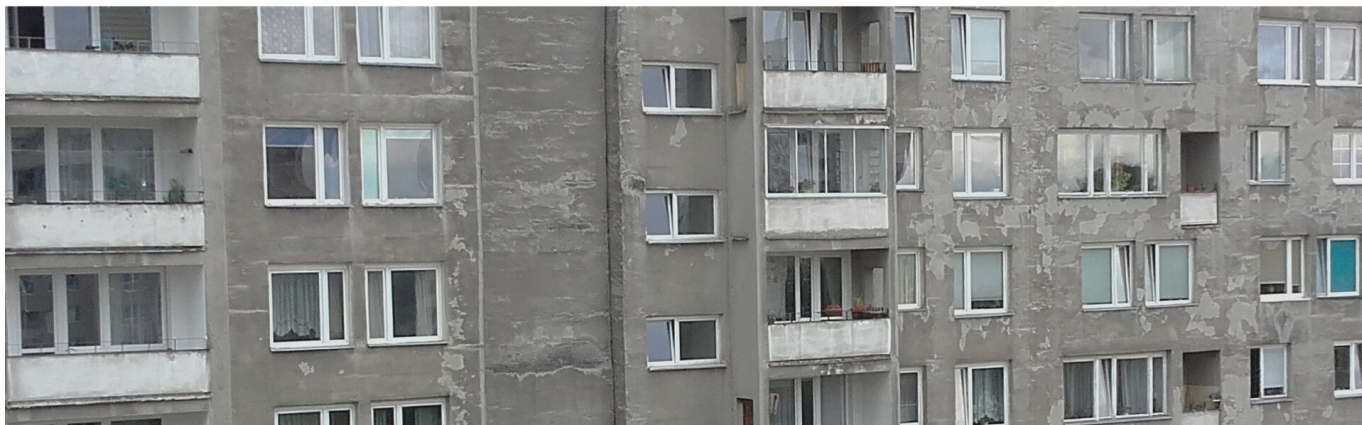

Odkłamywanie świata w poezji Nowej Fali

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Adam Zagajewski, *Kłęska*, [w:] *Wiersze wybrane*, Kraków 2017, s. 78.
- Źródło: Stanisław Barańczak, *Ugryź się w język*, [w:] *159 wierszy*, Kraków 1993, s. 51.
- Źródło: Zdzisław Jaskuła, *Poezja lingwistyczna*, [w:] *Maszyna do pisania*, Łódź 1984, s. 60–61.
- Źródło: Stanisław Barańczak, *Co jest grane*, [w:] *159 wierszy*, Kraków 1993, s. 50.

Odkłamywanie świata w poezji Nowej Fali

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Nowa Fala to określenie pokolenia poetów debiutujących pod koniec lat 60. XX w., realizujących program poetycki zawarty w tekstach publikowanych m.in. w czasopiśmie „Student”, „Współczesność”, „Życie Literackie”. Przekonania polityczne i literackie tej generacji znalazły także swój wyraz w książce *Świat nieprzedstawiony* (1974) Juliana Kornhausera i Adama Zagajewskiego. Do Nowej Fali zalicza się, oprócz wyżej wymienionych poetów, m.in. Stanisława Barańczaka, Krzysztofa Karaska, Ryszarda Krynickiego, Zdzisława Jaskułę, Ewę Lipską, Leszka Szarugę. Program Nowej Fali stanowił sprzeciw wobec społeczno-politycznej rzeczywistości okresu „małej stabilizacji” w epoce PRL, a także wobec ówczesnej polskiej literatury, niewystępującej wprost przeciw [aberracjom](#) tej rzeczywistości. Poeci pokolenia [kontestowali](#) wszechobecne w życiu publicznym kłamstwo, które przybierało postać nie tylko rozpowszechnianych przez środki masowego przekazu fałszywych informacji, ale także pomijania prawdy. Demaskowali również komunistyczną „nowomowę”, jak George Orwell w *Roku 1984* określił język totalitarnego państwa, zakłamującą rzeczywistość już u swych podstaw, w stosowanych na co dzień leksykalnych i frazeologicznych schematach.

Twoje cele

- Omówisz założenia programu poetyckiego pokolenia Nowej Fali.
- Przeanalizujesz wiersz *Co jest grane* Stanisława Barańczaka i *Poezja lingwistyczna* Zdzisława Jaskuły.
- Wskażesz środki stylistyczne w wierszach oraz omówisz ich funkcje.

Program Nowej Fali

Podczas strajku w stoczni szczecińskiej robotnicy zasłonili nazwę partii komunistycznej w haśle propagandowym zawieszonym na ogrodzeniu fabryki.

Źródło: Stefan Cieślak, , Wikimedia Commons, licencja: CC BY 3.0.

W zakresie programu społeczno-politycznego poetów Nowej Fali łączyły zaangażowanie w aktualną problematykę społeczną i krytyczny stosunek do ówczesnej rzeczywistości. Wiele nowofalowych tekstów, wskutek interwencji cenzury, nie trafiło do druku w pismach oficjalnego życia literackiego, a poeci tej grupy zamieszczali swe utwory w tzw. drugim obiegu.

Przedstawiciele tego pokolenia łączyły przekonania o totalitarnym charakterze władzy i ustroju PRL, o absurdach i niewydolnościach ekonomicznych

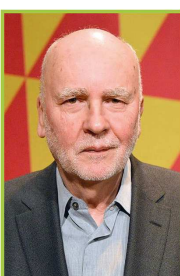
państwa, o politycznej opresji wobec obywateli. W szczególności dostrzegali oni rozdział pomiędzy oficjalną [propagandą](#), prezentującą PRL jako państwo rządzone przez klasę robotniczą i chłopską a realnymi warunkami życia i pracy większości społeczeństwa. Zauważali i piętnowali nierówności dochodów i praw pomiędzy uprzywilejowanymi kręgami (partią, milicją, kadrą wojskową) a pozostałymi grupami. Poddawali krytyce arogancję rządzących i ich bezwzględność wobec tych, których władza uznała za swych wrogów. Byli także wrażliwi na powszechne ubóstwo, poczucie niepewności i strach przed władzą. Negowali zideologizowaną, tandetną kulturę popularną, obnażali zafałszowanie oficjalnego przekazu o świecie w ocenianych, podlegających pełnej kontroli mediach. Domagali się wolności, rozumianej jako nieograniczoność słowa i wyrażania poglądów.

Wśród przekonań estetycznych i literackich pokolenia dominował pogląd o konieczności zmiany sposobu opisywania otaczającej rzeczywistości. Nowa Fala postulowała bezkompromisowe zmaganie się w literaturze ze światem

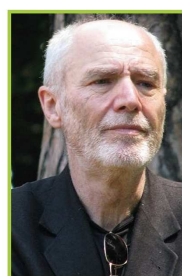
komunistycznego państwa, domagała się mówienia wprost – bezpośredniego obnażania prawdy o realiach świata PRL. Odrzucała niedosłowną, [alegoryczną](#) krytykę rzeczywistości społecznej. Nie przyjmowała estetyzujących wzorców literackich, realizowanych przez starsze pokolenia. Funkcja estetyczna tekstu była dla tej generacji drugorzędna. Nowa Fala wyrażała program mocnego, niemal publicystycznego przekazu społecznego. Odrzucała zatem także postawy eskapistyczne (ucieczki od rzeczywistości) w literaturze. Chciała realizmu, nieunikającego brutalnej prawdy o świecie, choć przedstawianej bardziej za pomocą ironii niż obrazowania [naturalistycznego](#). Była głosem inteligenckiej opozycji wobec PRL i wyrażała ówczesną inteligencką świadomość, której główny rys stanowiło poczucie sprzeciwu wobec polityki, ekonomii i społecznych rozwiązań ówczesnej Polski.

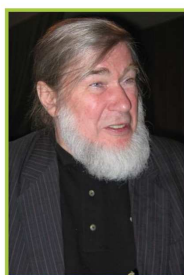
Stanisław Barańczak
(1946–2014)

Adam Zagajewski
(1945–2021)

Ryszard Krynicki
(ur. 1943)

Krzysztof Karasek
(ur. 1937)

Ewa Lipska
(ur. 1945)

Przedstawiciele Nowej Fali

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Co jest grane Stanisława Barańczaka – wstęp do analizy

Polska orkiestra wojskowa. Zdjęcie z 1974 r.

Źródło: Keres 40, dostępny w internecie: Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

” Stanisław Barańczak

Co jest grane

Wszyscy wiemy, co; puszczały do siebie oko, nie puszczały farby;
wiadomo, co jest grane: muzyka ludowa
w radio, wojskowe marsze na ulicach
w każde święto, na estradach piosenki młodzieżowe o
radości życia, na stadionie grany
jest hymn państwowy, na wieży mariackiej
hejnał, w czasie pochodu [Międzynarodówka](#),
o świcie grana jest pobudka na fanfarach
fabrycznych syren, a wieczorem
kołysanka telewizyjnego filmu z wyższych sfer;
i to wszystko, co tu jest grane, wszystko, co tu się rozgrywa,
kończy się pięknym i optymistycznym akordem,
np. przyszłość narodu w postaci małej dziewczynki
odgrywa pantomimę wręczania wzruszonych kwiatów.

Wszyscy wiemy, co tu jest grane, wszyscy wiemy, co się za tym kryje,
kto się kryje za złotym pancerzem tuby w wojskowej
orkiestrze, kto się kryje za tarczą ludowej basetli,
za naelektryzowanym drutem gitarowych strun, wszyscy
wiemy, że to my sami się kryjemy, że to nami,
żetonami, gra się w tę grę, a mówiąc ściślej
my sami gramy sobą przed samymi sobą
– ale w rytmicznym terrorze hołubców, paradnego marszu,
estradowych podrygów, chóralnego śpiewu,
w tym tumultie wszystkiego, co jest grane przez nas
ogłuszeni i ogłupieni doszczętnie, tracimy
głos i głowę, zapominając wciąż na nowo,
kto tu gra, po co, i co jest właściwie
grane.

Źródło: Stanisław Barańczak, *Co jest grane*, [w:] *159 wierszy*, Kraków 1993, s. 50.

Ten charakterystyczny dla poezji Barańczaka wiersz jest swoistą grą z językiem PRL-owskiej nowomowy. Używając idiomów języka codziennego (puszczać oko, puszczać farbę, tracić głowę) i schematów komunistycznej propagandy (np. *Międzynarodówka*, wizja świetlanej przyszłości narodu), mówi o tym, „co jest grane” w PRL. Dekonstruując [frazologiczne związki](#), porozcinane zakończeniami wersów, wydobywają nowe sensy zarówno z języka kolokwialnego, używanego na co dzień, jak i z propagandowych sztamp (np. „tracimy/ głos i głowę” – aluzja do działań propagandowych mających na celu ogłupienie społeczeństwa (tracimy głowę) oraz ograniczenia swobód obywatelskich w PRL, wyrażających się m.in. niemożliwością wzięcia udziału w wolnych wyborach rządu (tracimy głos). Tematem wiersza jest muzyka komunistycznej rzeczywistości. W różnych odmianach muzycznego życia ówczesnej Polski ujawnia się prawda o kulturze, władzy i społeczeństwie PRL. Wiersz nie posługuje się niemal tradycyjnymi środkami poetyckimi, w centrum swej poetyki stawiając [defrazologizacje](#) (np. „tracimy/ głos i głowę” – utrata głosu i głowy w tym przypadku jako realne zagrożenie, a nie tylko metaforyczne) i [kontaminacje](#) (np. „puszczamy do siebie oko, nie puszczać farb” – wszyscy znają prawdę, ale nikt nie mówi o niej głośno) istniejących związków frazeologicznych.

***Poezja lingwistyczna* Zdzisława Jaskuły – wstęp do analizy**

” Zdzisław Jaskuła

Poezja lingwistyczna

Aby zostać poetą trzeba mieć język
giętki W Związku Literatów z czym należy
oćwiczyć go gimnastycznie Wykurzyć
z jamy gębowej w ramach zbratania
z rzeczywistością Zmusić by stanął na
głowie, która co pomyśli to po
myśli Następnie
powinien stać się rozlewny jak opis przyrody
Wsączyć się do ust przez zaciśnięte zęby
być nożem rozwierającym szczęki
Na powrót mięsisty tuż pod sklepieniem
podniebienia które jest najwspanialszym cyrkiem
niech posiadzie sztukę akrobacji Przejdzie na włosku
ironii Będzie
przez chwilę (chwilo trwaj)
języczkiem od-wagi Przechyli szalę
na swoją stronę
bierną Odbity
od trampoliny obróci się o 360°
drabiny społecznej W ułamku sekundy przyjmie
360 możliwych
pro
pozycji od dołu do góry na której ma się cudowne
widzenia Pod
tę górę (dla ćwiczenia dykcji) niech toczy
kamień
idei miele nim Niech to robi ze smakiem Ze smakiem

krwi Młaskaniem
mając obrzękły koniuszek
niech odda swój głos na front
[jedności narodu](#) Przemieni się
w język spustowy jęczyczek ognia (wiersz to strzelecki rów)
Mając za sobą
sporty obronne może przejść do ataku
np. kaszlu Teraz
i tu niech przemawia do rozumu
Chytrze podchodzi serce od tyłu aż do
ścisku gardła Czasami wielojęzyczny
niech gryzie się w porę Niech
trzyma się za zębami
w chwilach osobliwych niech pokaże
się na co go stać ale w tej kontestacji
niech będzie ostrożny
bo może wyłożyć się
przejęzyczyć
na język obcy Choć i wówczas
jest jedna szansa na tysiąclecie
Niech powiesi się
Ledwo dysząc jednym tchem
niech się stanie wywieszonym językiem
gazetek ściennych

[1973]

Źródło: Zdzisław Jaskuła, *Poezja lingwistyczna*, [w:] *Maszyna do pisania*, Łódź 1984, s. 60–61.

Sklep z pamiątkami ludowymi w Legnicy. Cepelia, czyli Centrala Przemysłu Ludowego i Artystycznego, była w epoce PRL zrzeszeniem kontrolowanych przez państwo wytwórni produkujących przedmioty naśladowujące sztukę ludową.

Źródło: MOs810, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

Podobny do wiersza Barańczaka pod względem poetyki, żonglujący znaczeniami związków frazeologicznych odnoszących się do języka, wiersz Zdzisława Jaskuły dotyczy samej mowy – języka. Podmiot liryczny udziela rad i ostrzeżeń na temat użycia tego języka w rzeczywistości realnego socjalizmu. Obnaża też prawdę i demaskuje kłamstwo, bo narzędziem kłamstwa jest język. Podobnie jak w wierszu Barańczaka, mówi o społecznych emocjach (zwłaszcza lękach) i wyraża je, przedstawiając prawdziwy obraz społecznych nastrojów Polaków żyjących w tamtym czasie (np. słowa „Czasami wielojęzyczny/ niech gryzie się w porę” wyrażają lęk i ograniczenia narzucone obywatelowi przez władze PRL-u). Jednak w odróżnieniu od tamtego *Poezja lingwistyczna* posługuje się także aluzjami do kodu kulturowego ludzi wykształconych (np. słowa „chwilo trwaj” to aluzja do dramatu *Faust* Johanna Wolfganga von Goethego; refleksja o języku to z kolei nawiązanie do wiersza Juliusza Słowackiego zaczynającego się od słów „Chodzi mi o to, aby język giętki/ Powiedział wszystko, co pomyśli głowa”, a także do „*Wielkiej improwizacji*” z *Dziadów cz. III* Adama Mickiewicza, w której Konrad mówi o niemożności wypowiedzenia myśli w słowie) – jest więc wyrazem inteligenckiej misji walki o wolność i jednocześnie głosem pokolenia Nowej Fali – ludzi wykształconych, sprzeciwiających się komunistycznej rzeczywistości.

Słownik

alegoria

(gr. *allēgoreín* – mówić w przenośni, obrazowo) – motyw lub zespół motywów, który poza znaczeniem dosłownym ma ukryte znaczenie dodatkowe, którego rozwiązanie zostało utrwalone przez tradycję gatunek dydaktyczny – gatunek zaliczany do literatury dydaktycznej, czyli takiej, w której funkcja wychowawcza dominuje nad funkcją estetyczną; głównym zadaniem tekstów zaliczanych do gatunków dydaktycznych jest podawanie użytecznych wiadomości, prawd i pouczeń o charakterze moralistycznym

defrazeologizacja

dekonstrukcja stałego związku frazeologicznego, uwypatniająca dosłowne znaczenia jego elementów

eskapizm

ucieczka, oderwanie od rzeczywistości i aktualnych problemów nurtujących społeczeństwo

frazeologizmy

(związki frazeologiczne) (franc. *phraséologie* < gr. *phrasis* – mówienie + *logos* – mowa, traktat) – powtarzalne związki wyrazów, tworzące ponadwyrazowe znaczenia

kontaminacja

(łac. *contaminatio* – zetknięcie) związków frazeologicznych – połączenie elementów różnych związków frazeologicznych

stały związek frazeologiczny (idiom)

frazeologizm o niezmiennym składzie wyrazów i znaczeniu niezależnym od znaczeń poszczególnych jego składników

poezja lingwistyczna

(łac. *lingua* – język) – poezja poddająca analizie język pozaliteracki, zwłaszcza codzienny, kolokwialny

propaganda

(łac. *propagare* – krzewić, rozszerzać, rozciągać) – rodzaj perswazji, która służy do zmiany w odbiorcach ich przekonań lub nakłonieniu ich do przyjęcia jakiejś racji bez względu na ich prawdziwość

sztampa

mechaniczne powtarzanie utartych wzorów, powielanie tych samych środków wyrazu

Audiobook

Polecenie 1

Wysłuchaj słuchowiska, a następnie określ, jakie cechy komunistycznej rzeczywistości ujawniają się w cytowanych wierszach poetów Nowej Fali.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PYhG4n66P>

Stanisław Barańczak

Co jest grane

Wszyscy wiemy, co; puszczały do siebie oko, nie puszczały farby;
wiadomo, co jest grane: muzyka ludowa
w radio, wojskowe marsze na ulicach
w każde święto, na estradach piosenki młodzieżowe o
radości życia, na stadionie grany
jest hymn państwowy, na wieży mariackiej
hejnał, w czasie pochodu Międzynarodówka,
o świcie grana jest pobudka na fanfarach
fabrycznych syren, a wieczorem
kołysanka telewizyjnego filmu z wyższych sfer;
i to wszystko, co tu jest grane, wszystko, co tu się rozgrywa,
kończy się pięknym i optymistycznym akordem,

np. przyszłość narodu w postaci małej dziewczynki
odgrywa pantomimę wręczania wzruszonych kwiatów.
Wszyscy wiemy, co tu jest grane, wszyscy wiemy, co się za tym kryje,
kto się kryje za złotym pancerzem tuby w wojskowej
orkiestrze, kto się kryje za tarczą ludowej basetli,
za naelektryzowanym drutem gitarowych strun, wszyscy
wiemy, że to my sami się kryjemy, że to nami,
żetonami, gra się w tę grę, a mówiąc ściślej
my sami gramy sobą przed samymi sobą –
ale w rytmicznym terrorze hołubców, paradnego marszu,
estradowych podrygów, chóralnego śpiewu,
w tym tumultie wszystkiego, co jest grane przez nas
ogłuszeni i ogłupieni doszczętnie, tracimy
głos i głowę, zapominając wciąż na nowo,
kto tu gra, po co, i co jest właściwie
grane.

Stanisław Barańczak

Ugryź się w język

Nie pluj od razu wszystkim, co ci myśl
na język przyniesie; zanim otworzysz usta,
przełknij tę gorzką ślinę, zanim co powiesz, trzy razy
się zastanów nad losem a) posady, b)
posad świata, c) wszystkich

posadzonych; bity w twarz pięścią
pieśni masowej, ugryź się czym prędzej w język,
tak, mocno, jeszcze mocniej, nie rozwieraj szczęk,
zaciśnij zęby, nie bój się, najwyżej
język ci spuchnie tak korzystnie, że
nie będziesz mógł już wybełkotać ani słowa
i bez żadnych problemów uzyskasz czasowe
zwolnienie z prawdy; a jeśli poczujesz
na podniebieniu słony smak, nie przejmuj się:
ten czerwony atrament gniewu i tak nie przejdzie ci przez usta.

Zdzisław Jaskuła

Poezja lingwistyczna

Aby zostać poetą trzeba mieć język
giętki W Związku Literatów z czym należy
oćwiczyć go gimnastycznie Wykurzyć
z jamy gębowej w ramach zbratania
z rzeczywistością Zmusić by stanął na
głowie, która co pomyśli to po
myśli Następnie
powinien stać się rozlewny jak opis przyrody
Wsączyć się do ust przez zaciśnięte zęby
być nożem rozwierającym szczęki
Na powrót mięsisty tuż pod sklepieniem

podniebienia które jest najwspanialszym cyrkiem
niech posiadzie sztukę akrobacji Przejdzie na włosku
ironii Będzie
przez chwilę (chwilo trwaj)
języczkiem od-wagi Przechyli szalę
na swoją stronę
bierną Odbity
od trampoliny obróci się o 360°
drabiny społecznej W ułamku sekundy przyjmie
360 możliwych
pro
pozycji od dołu do góry na której ma się cudowne
widzenia Pod
tę górę (dla ćwiczenia dykcji) niech toczy
kamień
idei miele nim Niech to robi ze smakiem Ze smakiem
krwi Mlaskaniem
mając obrzękły koniuszek
niech odda swój głos na front
jedności narodu Przemieni się
w język spustowy języczek ognia (wiersz to strzelecki
rów)
Mając za sobą

sporty obronne może przejść do ataku
np. kaszlu Teraz
i tu niech przemawia do rozumu
Chytrze podchodzi serce od tyłu aż do
ścisku gardła Czasami wielojęzyczny
niech gryzie się w porę Niech
trzyma się za zębami
w chwilach osobliwych niech pokaże
się na co go stać ale w tej kontestacji
niech będzie ostrożny
bo może wyłożyć się
przejęzyczyć
na język obcy Choć i wówczas
jest jedna szansa na tysiąclecie
Niech powiesi się
Ledwo dysząc jednym tchem
niech się stanie wywieszonym językiem
gazetek ściennych

Adam Zagajewski

Kłeska

Naprawdę potrafimy żyć dopiero w klęsce.
Przyjaźnie pogłębiają się
miłość czujnie podnosi głowę.

Nawet rzeczy stają się czyste.

Jerzyki tańczą w powietrzu

zadomowione w otchłani.

Drżą liście topoli,

tylko wiatr jest nieruchomy.

Ciemne sylwetki wrogów odcinają się

od jasnego tła nadziei. Rośnie

męstwo. Oni, mówimy o nich, my, o sobie,

ty, o mnie. Gorzka herbata smakuje

jak biblijne przepowiednie. Oby

nie zaskoczyło nas zwycięstwo.

Polecenie 2

Omów, w jaki sposób poeci w swych wierszach sprzeciwiają się zakłamaniu rzeczywistości PRL.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz właściwe odpowiedzi. Przedstawiciele Nowej Fali piętnowali w swej poezji m.in.:

- ☐ absurdy ekonomii realnego socjalizmu.
- ☐ kłamstwa propagandy.
- ☐ zaangażowanie intelektualistów w życie polityczne.
- ☐ totalitarny charakter państwa.

Ćwiczenie 2

Zaznacz właściwe odpowiedzi. Charakterystyczne dla poetyki twórczości pokolenia Nowej Fali były m.in.:

- ☐ odrzucenie alegorycznego przedstawiania rzeczywistości.
- ☐ zaangażowany, publicystyczny przekaz treści społecznych.
- ☐ realistyczne ukazywanie świata.
- ☐ eskapizm.

Ćwiczenie 3

Wymienionym w wierszu Barańczaka elementom świata przedstawionego przyporządkuj elementy opresyjnej rzeczywistości, które się za nimi kryją.

ludowy koncert

przemoc i strach

dziewczynka wręczająca kwiaty

obłuda życia publicznego

występ wojskowej orkiestry

oficjalna propaganda

koncert rozrywkowy

zakłamanie świata

Ćwiczenie 4

Wymień odmiany muzyki, opisywane w wierszu *Co jest grane*, i przypisz im znaczenia ujawniające charakter komunistycznego państwa.

Ćwiczenie 5

Zinterpretuj zakończenie analizowanego wiersza Barańczaka:

„my sami gramy sobą przed samymi sobą – ale w rytmicznym terrorze hołubców, paradnego marszu, estradowych podrygów, chóralnego śpiewu, w tym tumultie wszystkiego, co jest grane przez nas ogłuszeni i ogłupieni doszczętnie, tracimy głos i głowę, zapominając wciąż na nowo, kto tu gra, po co, i co jest właściwie grane.”

Ćwiczenie 6

Zinterpretuj sensy zdefrazeologizowanych idiomów z wiersza *Poezja lingwistyczna*: - trzeba mieć język giętki w Związku Literatów,

- należy oćwiczyć [język] gimnastycznie,
- [należy] zmusić [język], by stanął na głowie,
- [głowa] co pomyśli, to po myśli,
- [niech język] będzie języczkiem od-wagi.

(język giętki - łatwość wypowiedzi; ćwiczyć język - ćwiczyć łatwość wypowiedzi; stać na głowie - dołożyć wszelkich starań, aby osiągnąć zamierzony cel; po myśli - zgodnie z oczekiwaniami; języczek uwagi - argument rozstrzygający w danej sprawie)

Ćwiczenie 7

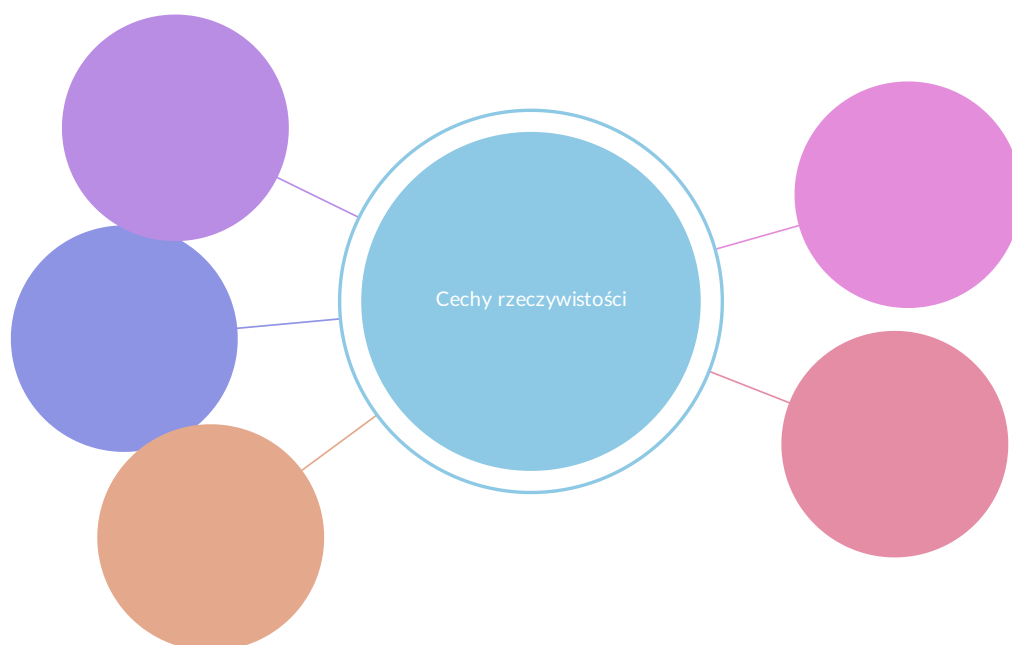

Wymień co najmniej cztery znaczenia słowa „język”, w których występuje to słowo w analizowanym wierszu Jaskuły.

Ćwiczenie 8

Podaj najważniejsze cechy rzeczywistości społecznej i politycznej, której sprzeciwiają się analizowane wiersze: *Co jest grane* i *Poezja lingwistyczna*.

Praca domowa

Który z wierszy zamieszczonych w sekcji „Słuchowisko” najbardziej cię zainteresował? Dokonaj analizy i interpretacji wybranego utworu.

Dla nauczyciela

Autor: Miłosz Biedrzycki

Przedmiot: Język polski

Temat: Odkłamywanie świata w poezji Nowej Fali

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;

6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;

3. Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń:

6) odróżnia zamierzoną innowację językową od błędu językowego; określa funkcje innowacji językowej w tekście;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

IV. Samokształcenie.

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności.

Cele operacyjne. Uczeń:

- omówi założenia programu poetyckiego pokolenia Nowej Fali;
- przeanalizuje wiersz *Co jest grane* Stanisława Barańczaka i *Poezja lingwistyczna* Zdzisława Jaskuły;
- wskaże środki stylistyczne w wierszach oraz omówi ich funkcje.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- burza mózgów.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;

- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel udostępnia uczniom e-materiały. Uczniowie zapoznają się z treścią sekcji „Wprowadzenie”, z rozdziałem pt. „Program Nowej Fali” z sekcji „Przeczytaj” i dwoma wierszami z tej samej sekcji.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel inicjuje rozmowę na temat wyzwań, jakie stają przed twórcami w warunkach opresyjnej władzy. Zwraca uwagę na szczególną sytuację poezji – jako dziedziny twórczości skupionej na zagadnieniach językowych – w obliczu faktu, że władza co do zasady dąży do przejęcia i utrzymania kontroli nad językiem w sferze publicznej. Nauczyciel może wspomnieć, że podejrzliwość i niechęć władz państwowych wobec poezji i poetów ma długą tradycję, i przypomnieć np. opinię Platona, że poeci powinni być wygnani z idealnego państwa, ponieważ ich działalność zawsze będzie stanowić przeszkodę w skutecznym sprawowaniu władzy.
2. Nauczyciel zapoznaje uczniów z tematem lekcji i wspólnie z uczniami ustala cele zajęć i kryteria sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie wysłuchują recytacji wierszy z sekcji „Słuchowisko”. Następnie nauczyciel dzieli uczniów na dwie grupy. Każda z nich metodą burzy mózgów wykonuje jedno z poleceń z sekcji „Słuchowisko”. Reprezentanci każdej z drużyn przedstawiają odpowiedź na wykonywane przez swoją grupę polecenie, nauczyciel i pozostali uczniowie komentują. Następnie uczniowie wspólnie uzupełniają i redagują odpowiedzi na polecenia, tak żeby odzwierciedlały ustalenia ogółu uczniów biorących udział w zajęciach.
2. Uczniowie zapoznają się z wskazówkami do analizy obu z prezentowanych wierszy w sekcji „Przeczytaj”.
3. Nauczyciel inicjuje rozmowę na temat podobieństw i różnic strategii poetyckich, widocznych w utworach obu autorów. Zachęca uczniów do znalezienia przykładów środków artystycznych występujących w obu wierszach, takich jak defrazeologizacja i kontaminacja związków frazeologicznych, czy też gry słowne oparte na podobieństwach brzmieniowych („że to nami / żetonami” – Barańczak, „pomyśli / po myśli” – Jaskuła). Zwraca uwagę na różnice w poetyce między utworami, np. na aluzje literackie, które obecne są w wierszu Zdzisława Jaskuły, natomiast nie stosuje ich Stanisław Barańczak. Jeżeli nauczyciel uzna to za stosowne, może zorganizować zabawę w szukanie cytatów i kryptocytatów w wierszu „*Poezja lingwistyczna*” na zasadzie współzawodnictwa między grupami uczniów.
4. Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia 1–8 z sekcji „Sprawdź się”, następnie porównują odpowiedzi z sąsiednią parą. Wybrani uczniowie prezentują odpowiedzi, nauczyciel komentuje.
5. Nauczyciel wraz z uczniami wybierają dwa artykuły dotyczące wydarzeń bieżących z mediów elektronicznych (przykładowo: tvp.info, liberte.pl, wsieci.pl, wiadomo.co, wyborcza.pl, dorzeczy.pl – dwa ostatnie w razie możliwości dostępu do treści płatnych); byłoby wskazane, żeby wybrane media reprezentowały różne strony sporu politycznego. Uczniowie z pomocą nauczyciela odszukują w wybranych artykułach związki frazeologiczne użyte w celach perswazyjnych.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel dzieli uczniów na dwie grupy. Uczniowie próbują swoich sił w stosowaniu poznanych uprzednio w ciągu lekcji środków artystycznych:

defrazeologizacji i kontaminacji, używając jako materiału wyjściowego artykułów wybranych wcześniej i tworzą krótkie utwory w poetyce Nowej Fali.

2. Nauczyciel ponownie odczytuje temat lekcji i przeprowadza krótką rozmowę na temat spełnienia kryteriów sukcesu.
3. Nauczyciel inicjuje rozmowę, w której uczniowie dzielą się refleksjami na temat języka propagandy – historycznie i współcześnie – oraz możliwościami poezji w dekonstruowaniu tego języka.

Praca domowa:

1. Który z wierszy zamieszczonych w sekcji „Słuchowisko” najbardziej cię zainteresował? Dokonaj analizy i interpretacji wybranego utworu.
2. Samodzielnie odszukaj jeden z wierszy z nurtu powstającej współcześnie w Polsce tzw. poezji zaangażowanej (sugerowane autorki i autorzy: Anna Adamowicz, Tomasz Bąk, Konrad Góra, Kamila Janiak, Szczepan Kopyt, Kira Pietrek). Opisz podobieństwa i różnice ze znanymi ci utworami poezji Nowej Fali.

Materiały pomocnicze:

- Świrek A., *W kręgu współczesnej poezji lingwistycznej*, Zielona Góra 1985.

Wskazówki metodyczne

- Z materiału multimedialnego można skorzystać w fazie podsumowującej.